

บทที่ 2

วรรณคดีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูสังคมศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนทั้งในประเทศและต่างประเทศ และได้นำเสนอในหัวข้อต่อไปนี้

1. บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาความเป็นผู้นำ
 - 1.1 ความหมายของผู้นำ
 - 1.2 ความหมายของความเป็นผู้นำ
 - 1.3 องค์ประกอบของความเป็นผู้นำ
 - 1.4 ลักษณะของความเป็นผู้นำ
 - 1.5 ทฤษฎีความเป็นผู้นำ
 - 1.6 วิธีการพัฒนาความเป็นผู้นำ
 - 1.7 บทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน
2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 2.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ศูนย์วิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. บทความและเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.1 ความหมายของผู้นำ

คำว่า "ผู้นำ" (Leader) ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

เอ ทับบลิว ฮาปิน (A.W. Halpin 1966: 27-28) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผู้นำ ไว้ 5 ประการคือ

1. ผู้นำคือ บุคคลที่มีบทบาทหรืออิทธิพลต่อคนอื่นในหน่วยงานมากกว่าคนอื่น
2. ผู้นำ คือ บุคคลที่มีบทบาทเหนือคนอื่น
3. ผู้นำ คือ บุคคลที่มีบทบาทสำคัญที่สุดในการทำงาน เพื่อให้หน่วยงานดำเนินงานไปสู่จุดมุ่งหมายและบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้
4. ผู้นำคือ ผู้ซึ่งได้รับเลือกจากผู้อื่นให้เป็นผู้นำ
5. ผู้นำ คือ ผู้ซึ่งดำรงตำแหน่งในหน่วยงานหรือดำรงตำแหน่งหัวหน้า

เฟรด อี ฟีดเลอร์ (Fred E. Fiedler 1967: 8) ได้ให้ความหมายของผู้นำว่า ผู้นำเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งในกลุ่มที่ชี้แนะและประสานสัมพันธ์ในการทำงานของกลุ่ม หรืออาจจะเป็นบุคคลที่ไม่ได้รับแต่งตั้งให้เป็นผู้นำ แต่เป็นผู้ที่มีความรับผิดชอบต่อการปฏิบัติหน้าที่ภายในกลุ่ม

รอส แอล นีกเลย์ คีน เอ็น อีแวนส์ และ คลาเรนซ์ เอ. ลินน์ จูเนียร์ (Ross L. Neagley, Dean N. Evans, and Clarence A. Lynn, Jr. 1969: 14-15) ได้ให้ความหมายของผู้นำไว้ 6 ประการคือ

1. ผู้นำเป็นศูนย์กลางของกลุ่ม ซึ่งหมายถึง การที่ผู้นำเป็นศูนย์รวมของกลุ่ม เป็นผู้ที่มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมมากกว่าบุคคลอื่น ๆ ในกลุ่ม สามารถดึงดูคความสนใจของกลุ่ม และนำความสนใจนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มได้
2. ผู้นำคือ ผู้กำหนดเป้าหมายของกลุ่ม ซึ่งหมายถึง ผู้ที่นำกลุ่ม โดยเป็นผู้ตัดสินใจในการกำหนดเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายในการดำเนินงานของกลุ่ม
3. ผู้นำคือ ผู้ที่กลุ่มเป็นผู้เลือก หรือผู้ที่เป็นที่นิยมของกลุ่ม ซึ่งหมายถึง บุคคลที่ได้รับการคัดเลือกจากสมาชิกภายในกลุ่ม เพราะได้รับความนิยมเนื่องจากเห็นว่าจะสามารถ

เป็นผู้นำกลุ่มไว้ และมีคุณสมบัติในการนำกลุ่มตรงตามที่กลุ่มต้องการ

4. ผู้นำคือ ผู้ที่มีพฤติกรรมผู้นำ ซึ่งหมายถึง บุคคลที่แสดงหรือประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำในเรื่องต่าง ๆ เสมอ โดยอาจจะอาสาสมัครนำเองก็ได้ หรือแสดงตนเป็นผู้นำในขณะที่กำลังร่วมกิจกรรมภายในกลุ่มก็ได้

5. ผู้นำคือ ผู้ที่ปฏิบัติตนตามบทบาท ซึ่งหมายถึง บุคคลที่แสดงพฤติกรรมให้เป็นไปตามบทบาท ซึ่งสมาชิกในกลุ่มคิดว่าน่าจะแสดงบทบาทเช่นนั้น และบทบาทที่แสดงนั้นต้องเป็นบทบาทที่กลุ่มหรือสมาชิกเห็นพร้อมกันว่าเป็นบทบาทของผู้นำ

6. ผู้นำคือ ผู้ที่ก่อให้เกิดความผสมกลมกลืน เพื่อให้สอดคล้องกับเป้าหมายที่กลุ่มตั้งไว้ ซึ่งหมายถึงบุคคลที่ยอมรับกำหนดเป้าหมายของกลุ่ม บุคคลดังกล่าวจะเป็นผู้ประสานความเข้าใจภายในกลุ่ม โดยจะพยายามทำความเข้าใจให้รู้แน่ชัดว่าความคิดของสมาชิกในกลุ่มเป็นอย่างไร แล้วจึงโน้มน้าวให้ผู้ที่มีความคิดเห็นต่างกันหันมาปรับปรุงเพื่อผสมผสานความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ เหล่านั้นให้สอดคล้องกับแนวทางที่เป็นเป้าหมายของกลุ่มโดยคำนึงถึงความประนีประนอม ความสามัคคี การยึดเหนี่ยวทางจิตใจภายในกลุ่มและความเข้าใจซึ่งกันและกัน

อลัน อี กัสกิน และ แซมมวล แอล กัสกิน (Alan E. Guskin and Samuel L. Guskin 1970: 65) ให้ความหมายผู้นำสั้น ๆ ว่า คือบุคคลที่กลุ่มเลือกขึ้นเป็นตัวแทน

จอห์น คัมบลิว แมคเควิน และ เฮอริเบิร์ต ฮารารี (John W. McDavis and Herbert Harari 1974: 295) ให้ความหมายของผู้นำว่า เป็นบุคคลที่มีอิทธิพลในการควบคุมหรือชี้นำคนอื่นในกลุ่มให้แสดงพฤติกรรม

ธรรมรส โชติคุณุช (2524: 131) และ อรุณ รักรธรรม (2517: 194) ได้ให้ความหมายของคำว่า ผู้นำไว้สอดคล้องกันว่า ผู้นำคือบุคคลที่ได้รับการแต่งตั้งขึ้นมา มีความสามารถในการปกครองบังคับบัญชา และอาจชักพาผู้ใต้บังคับบัญชา หรือหมู่ชนไปในทางที่ดีหรือชั่วก็ได้

นภาพร โกศลวัฒน์ (2521: 26) ให้ความหมายเกี่ยวกับผู้นำไว้ว่า หมายถึง บุคคลที่ใช้ศิลปะแห่งการทำงานร่วมกับบุคคลอื่นโดยใช้อำนาจและอิทธิพลโน้มน้าวจิตใจให้บุคคลอื่นปฏิบัติงานตามที่ตนต้องการ ให้เป็นไปในทางที่จะให้ได้มาซึ่งประสิทธิผลในการทำงานร่วมกันให้เสร็จลุล่วงไปตามวัตถุประสงค์

กิติ คัยคานนท์ (2529: 11) ให้ความหมายไว้ว่า ผู้นำคือผู้ที่มีศิลปะที่สามารถมีอิทธิพลเหนือคนอื่น และนำบุคคลเหล่านั้นไปโดยเขาให้ความไว้วางใจและเชื่อใจเต็มที่

ความหมายของคำว่า ผู้นำที่กล่าวมานั้นจะเห็นว่า มีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน จึงสรุปได้ว่า ผู้นำหมายถึง บุคคลหนึ่งภายในกลุ่มที่อาจจะได้รับการแต่งตั้ง หรืออาจจะไม่ได้รับการแต่งตั้งจากกลุ่มก็ได้ ซึ่งเป็นบุคคลที่ใช้ศิลปะ และความสามารถของตนในการที่จะมีอิทธิพลมีบทบาทหรืออำนาจเหนือบุคคลอื่นในกลุ่ม เพื่อที่จะชี้แนะ วางแผน ตัดสินใจในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้

1.2 ความหมายของความเป็นผู้นำ

คำว่า ความเป็นผู้นำ (Leadership) เพิ่งมีใช้ในต้นศตวรรษที่ 19 นี้เอง จาก Oxford English Dictionary (1933) ปรากฏมีคำว่า "Leader" ในภาษาอังกฤษ ประมาณ ค.ศ. 1300 แต่คำว่า Leadership เพิ่งปรากฏในปี ค.ศ. 1800 (Ralph M. Stogdill 1974: 7) และคำว่า ความเป็นผู้นำ (Leadership) ในภาษาไทยก็มีผู้นิยมใช้กันแพร่หลาย คำ เช่น ภาวะผู้นำ การเป็นผู้นำ ความเป็นผู้นำ และประมุขศิลป์ เป็นต้น สำหรับความหมายของคำว่า ความเป็นผู้นำ มีผู้กำหนดไว้ดังนี้

ออกเวย์ ทีค (Ordway Tead 1963: 63) กล่าวว่า ความเป็นผู้นำ เป็นการกระทำที่มีอิทธิพลจูงใจให้ผู้อื่นร่วมมือปฏิบัติงานเพื่อให้งานสำเร็จตามความมุ่งหมาย หรือ ความเป็นผู้นำเป็นศิลปะแห่งการกระทำของบุคคลเพื่อให้ได้รับสิ่งที่ต้องการและทำให้ผู้อื่นรู้สึกชอบในตัวของเขา

เอ คัมบลิว ฮาปิน (A.W. Halpin 1966: 86) ให้ความหมายของ ความเป็นผู้นำว่าเป็นความสามารถในการนำกลุ่ม เพื่อดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ไปสู่เป้าหมายที่กำหนด การแก้ปัญหา รวมทั้งการบำรุงขวัญและกำลังใจของกลุ่มด้วย

เดวิส คีท (Davis Keith 1967: 110) สรุปว่า ความเป็นผู้นำคือ ความสามารถที่จะแนะนำบุคคลอื่นให้เกิดความกระตือรือร้นในการกระทำให้บรรลุวัตถุประสงค์

ราล์ฟ เอ็ม สโตกคิล (Ralph M. Stogdill 1974: 10) อธิบายว่า ความเป็นผู้นำคือการใช้นโยบายที่จะมีผลต่อพฤติกรรมของสมาชิกและต่อกิจกรรมของกลุ่ม

ซีร์ส อากีร์ส (Chris Argyris 1976: 29) ให้ความหมายว่า
ความเป็นผู้นำคือ การมีอิทธิพล ซึ่งผู้นำต้องเรียนรู้ถึงวิธีการใช้อิทธิพลที่จะนำไปสู่ความสำเร็จใน
การทำงานของกลุ่ม

เอควิน พี โฮลแลนเดอร์ (Edwin P. Hollander 1978: 16)
กล่าวว่า ความเป็นผู้นำเป็นกระบวนการของอิทธิพล ซึ่งเกี่ยวข้องกับความคิดต่อระหว่างผู้นำและ
ผู้ตาม

เจมส์ เอช คอนเนลลี จูเนียร์ เจมส์ แอล กิบสัน และ จอห์น เอ็ม
อีแวนเควิช (James H. Donnelly Jr. James L. Gibson and John M. Ivancevich
1981: 289) ให้ความหมายของความเป็นผู้นำไว้ว่า เป็นกระบวนการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งใช้
อิทธิพลเหนือคนอื่น

อรุณ รักธรรม (2517: 194) และ กิติ ตย์คานนท์ (2529: 11) ใ้
ความหมายเกี่ยวกับความเป็นผู้นำไว้สอดคล้องกันว่า คือการที่ผู้นำใช้อิทธิพลในความสัมพันธ์ซึ่งมี
อยู่ต่อผู้ใต้บังคับบัญชาในสถานการณ์ต่าง ๆ เพื่อปฏิบัติการและอำนวยความสะดวก โดยใช้กระบวนการติดต่อ
สื่อสารซึ่งกันและกัน เพื่อที่จะบรรลุผลตามเป้าหมาย หรือความเป็นผู้นำก็คือ ความสามารถของ
บุคคลที่จะชักจูงผู้อื่นให้ร่วมมือร่วมใจกับตนดำเนินการไปสู่จุดมุ่งหมายของตนได้

ภาพร โทศลวัฒน์ (2521: 27) ได้สรุปความหมายของความเป็นผู้นำ
ไว้ว่า เป็นศิลปะในการใช้ความสามารถที่จะทำให้บุคคลอื่นคล้อยตาม และทำตามเราด้วยความ
เต็มใจในสิ่งที่ต้องการจะให้ผู้อื่นทำ

อารี เพชรสุค (2530 : 108) กล่าวว่า ความเป็นผู้นำเป็นลักษณะ
พิเศษที่บุคคลหนึ่งมีความสามารถที่จะมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น หรือกลุ่มอื่น เมื่อมีสถานการณ์เอื้ออำนวย
และบุคคลอื่นก็ยอมรับด้วย

ความหมายของความเป็นผู้นำ ตามที่ได้กล่าวมานั้น มีความสอดคล้องกัน ซึ่งส่วนใหญ่
จะให้คำจำกัดความในลักษณะที่เป็นวิธีการ หรือเป็นเทคนิควิธีต่าง ๆ ที่บุคคลพยายามจะใช้เพื่อ
ให้เกิดอิทธิพลต่อบุคคลอื่น ดังนั้นจึงสรุปได้ว่า ความเป็นผู้นำก็คือ ลักษณะหรือคุณสมบัติพิเศษของ
บุคคลที่จะสามารถใช้ศิลปะหรือกระบวนการต่าง ๆ เพื่อมีอิทธิพลเหนือบุคคลอื่น หรือชักจูงโน้มน้าว
บุคคลอื่นให้ปฏิบัติตามความต้องการ หรือให้ความร่วมมือกับตน อันจะก่อให้เกิดผลสำเร็จตาม
วัตถุประสงค์และเป้าหมายที่วางไว้

จากความหมายของคำว่า "ผู้นำ" และ "ความเป็นผู้นำ" ดังที่ได้กล่าวมานั้น ก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างชัดเจนได้ว่า ผู้นำ คือ ตัวบุคคลที่จะเป็นผู้กำหนดแผน นโยบาย หรือวิธีการในการทำกิจกรรมของกลุ่ม ส่วนความเป็นผู้นำก็คือ วิธีการ หรือกระบวนการที่บุคคลที่เป็นผู้นำนั้น จะใช้ในการปฏิบัติงานให้บรรลุวัตถุประสงค์

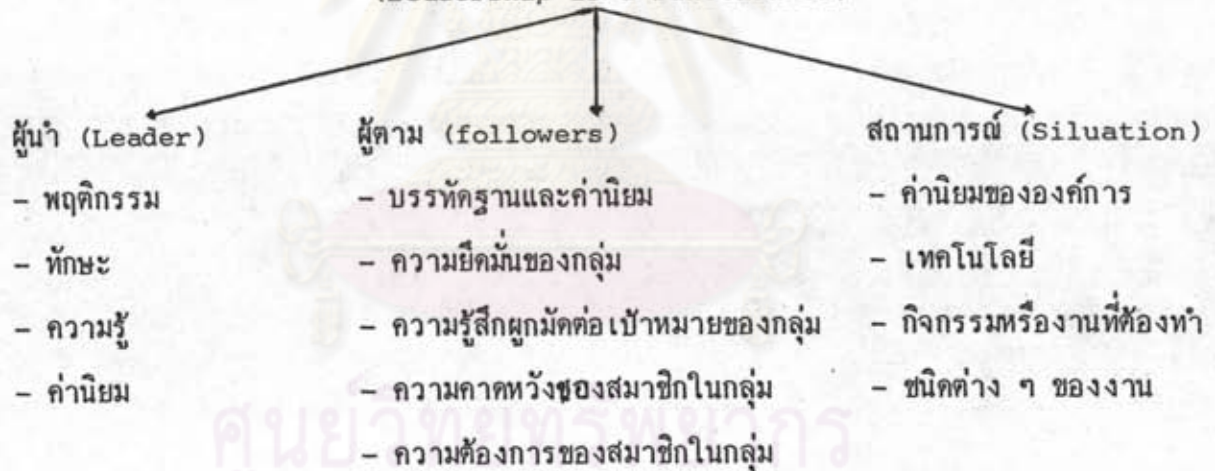
1.3 องค์ประกอบของความเป็นผู้นำ

ความเป็นผู้นำเป็นกระบวนการของการมีอิทธิพล หรือการจูงใจให้ผู้อื่นปฏิบัติตาม ดังนั้นจึงมีองค์ประกอบสำคัญที่จะทำให้กระบวนการนั้นดำเนินไปตามขั้นตอนได้คือ ต้องมี ผู้นำ (Leader) ผู้ตาม (followers) และสถานการณ์ (Situation) และองค์ประกอบทั้ง 3 ส่วนจะประกอบด้วยส่วนปลีกย่อยดังนี้

แผนภูมิที่ 1 องค์ประกอบของความเป็นผู้นำ

ความเป็นผู้นำเป็นผลมาจาก

(Leadership is a function of)

(เทพพนม เมืองแมน และสวิง สุวรรณ 2529: 181-182)

อารี เพชรสุค (2530 : 109) มีแนวคิดเกี่ยวกับองค์ประกอบของ

ความเป็นผู้นำว่า มีตัวแปรสำคัญอยู่ 4 ประการคือ 1) ต้องมีหัวหน้าหรือผู้นำ 2) ต้องมีผู้ตาม 3) ต้องมีสถานการณ์ที่ผู้นำและผู้ตามคิดต่อกัน 4) ต้องมีความปรารถนาถึงผลตอบแทน

เดวิส คีท (Davis Kieth 1967: 110) กล่าวถึงองค์ประกอบที่มีอิทธิพลต่อความเป็นผู้นำว่า คือ ตัวผู้นำ ผู้ตาม จุดมุ่งหมาย และสิ่งแวดล้อม ซึ่งตรงกับทัศนคติของ อรุณ รักธรรม (2519: 192) ที่ว่า ความเป็นผู้นำต้องคำนึงถึง สถานการณ์ สิ่งแวดล้อม กาลเวลา

และบุคคล ที่เป็นตัวแปรสำคัญในสังคมหนึ่งๆ ใช้ได้ผลแต่อีกสังคมหนึ่งหรือคนหนึ่งอาจจะใช้ไม่ได้ผล ฉะนั้นผู้นำจะใช้ความเป็นผู้นำของตนให้ประสบผลจะต้องพิจารณาถึงความเหมาะสมขององค์ประกอบ ดังกล่าวด้วย

จะเห็นว่าองค์ประกอบของความเป็นผู้นำนั้น ตามแนวคิดของผู้รู้ที่กล่าวมา มีความสอดคล้องกันว่า องค์ประกอบของความเป็นผู้นำ จะต้องมีส่วนนำ ผู้ตาม สถานการณ์สิ่งแวดล้อม และ จุดมุ่งหมายเป็นสำคัญ ส่วนองค์ประกอบด้านอื่น ๆ ตามแนวคิดของแต่ละบุคคลนั้นก็ขึ้นอยู่กับความ เชื่อและหลักการของบุคคลนั้น ๆ ที่คิดว่ากระบวนการของความเป็นผู้นำนอกจากองค์ประกอบหลัก ดังกล่าวย่อมจะต้องประกอบไปด้วยตัวแปรอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน

1.4 ลักษณะของความเป็นผู้นำ

ผู้นำ เป็นผู้ที่มีความสำคัญในการรวมกลุ่ม การปฏิบัติงานขององค์การ ต่าง ๆ เพราะผู้นำจะก่อให้เกิดผลสำเร็จ เกิดผลผลิตหรือการเปลี่ยนแปลงในการทำงาน และ ผู้นำที่จะมีความสามารถและดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพนั้นจะต้องมีลักษณะ ของความเป็นผู้นำอยู่ในตนเอง ซึ่งลักษณะของความเป็นผู้นำนั้นมีอยู่หลายลักษณะ การที่จะกำหนด ว่าลักษณะความเป็นผู้นำแบบใดคือหรือเหมาะสมกับผู้ที่จะเป็นผู้นำที่สุด เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนัก ทั้งนี้ เพราะลักษณะของความเป็นผู้นำอาจจะคล้ายกันในส่วนใหญ่ แต่จะแตกต่างกันในส่วนย่อย ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับแต่ละสถานการณ์ ดังนั้นจึงได้มีผู้แสดงความคิดเห็นและศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับความเป็น ผู้นำของบุคคลไว้ดังต่อไปนี้

ออกเวย์ ทีค (Ordway Tead 1963: 83) กล่าวถึงความ เป็นผู้นำของ บุคคลว่ามี 10 ประการคือ

- 1) มีความเข้มแข็งทั้งกายและใจ
- 2) รู้จักวัตถุประสงค์และแนวทางการดำเนินงาน
- 3) มีความกระตือรือร้นในการทำงาน
- 4) มีความเป็นมิตรและให้ความรักต่อผู้ร่วมงาน
- 5) มีความซื่อสัตย์
- 6) มีความสามารถในการใช้เทคนิคต่าง ๆ
- 7) กล้าตัดสินใจ
- 8) มีความเฉลียวฉลาด
- 9) มีทักษะในการให้คำแนะนำ
- 10) มีความศรัทธาในการทำงาน

เอ็น ฮิล (N. Hill, อ้างใน อารี เพชรสุค (2530 : 118) ได้ กำหนดลักษณะของความเป็นผู้นำไว้ 11 ประการคือ 1) ความกล้าหาญ 2) การรู้จักควบคุมตัวเอง 3) มีความยุติธรรม 4) ตัดสินใจได้เด็ดขาดไม่ลังเล 5) มีแผนงานที่แน่นอน 6) มีนิสัยที่จะ

ทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง 7) มีบุคลิกลักษณะที่ดีเป็นที่ชื่นชมแก่บุคคลอื่น 8) มีความเห็นอกเห็นใจ และเข้าใจบุคคลอื่นเสมอ 9) มีความละเอียดถี่ถ้วน 10) มีความพยายามเต็มที่ที่จะรับผิดชอบ ในสิ่งต่าง ๆ 11) ให้ความร่วมมือกับบุคคลอื่นเป็นอย่างดี

ดังนั้นจะเห็นว่า ออกเวย์ ทีด และ เอ็น ฮิล มีแนวความคิดเกี่ยวกับความเป็นผู้นำของ บุคคลสอดคล้องกัน และตรงกับที่ ซี โกลเบิล (C., Goble อ้างใน อารี เพชรสุค (2530: 117) ได้รวบรวมลักษณะความเป็นผู้นำของบุคคลไว้ว่า 1) มีความทะเยอทะยาน ที่จะเป็นแรงขับสำคัญ เพราะผู้นำจะต้องเป็นผู้ริเริ่ม ไม่ใช่ผู้ตาม 2) มีความเพียรพยายามที่จะก้าวหน้าอยู่เสมอ 3) มีความกล้าหาญ 4) มีความน่าเชื่อถือ 5) มีความซื่อสัตย์ 6) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 7) มีความยุติธรรม 8) ทำสิ่งต่าง ๆ อย่างมีจุดมุ่งหมาย 9) มีลักษณะยึดหยุ่น 10) รู้จักคัดลึนใจ ด้วยตัวเอง 11) มีวินัยในตัวเอง

กิติ คยัคคานนท์ (2529: 18-24) อรุณ รักรธรรม (2517: 208-211) และกรมการรักษาคินแคน ... (2530: 3-4) ได้สรุปความเห็นเกี่ยวกับลักษณะของ ความเป็นผู้นำไว้ตรงกัน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ ออกเวย์ ทีด. เอ็น ฮิล และ ซี โกลเบิล ดังที่ไ้กล่าวมาเป็นส่วนใหญ่ คือ 1) มีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง 2) มีความรู้ดี 3) มีท่าทาง และบุคลิกดี 4) มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์และมีความกระตือรือร้น 5) มีการคัดลึนใจและการใช้ดุลพินิจอย่างถูกต้อง 6) มีความกล้า เต็มขาดไม่โลเล 7) มีความแนบเนียน คือรู้วิธี การสร้างสัมพันธ์กับผู้อื่นได้อย่างเหมาะสม 8) มีความอดทนและมีสมาธิในการทำงาน 9) มี การสื่อความหมายที่ดี 10) มีความเห็นอกเห็นใจ 11) ไม่เห็นแก่ตัว เสียสละ 12) ยกย่อง ให้เกียรติและให้ความไว้วางใจแก่ผู้อื่น 13) มีความสงบเสงี่ยม 14) มีความจงรักภักดีต่อ กลุ่มหรือหน่วยงานของตน 15) การสั่งคมดี 16) มีความตื่นตัวอยู่เสมอ 17) รู้จักวางแผน และดำเนินการตามแผน

การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับลักษณะความเป็นผู้นำนี้ มีผู้ศึกษาอย่างกว้างขวาง และก็พบ ลักษณะของความเป็นผู้นำที่คล้ายคลึงกัน เช่น จากการศึกษาของ บุญเชิด รัตนานันท์ (2514: 225) พบลักษณะเด่นที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นผู้นำของนักเรียน 10 ด้าน คือ 1) มี หน้าคาคี 2) มีร่างกายแข็งแรงและสุขภาพดี 3) กว้างขวางเป็นที่รู้จักในหมู่เพื่อนฝูง 4) เป็นมิตรกับคนทั่วไปและสามารถปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นได้ 5) เป็นผู้ประสานความสามัคคี ในหมู่คณะ 6) มีความสุภาพอ่อนโยน 7) มีความซื่อสัตย์และเป็นผู้รักษาความลับสัญญา

- 8) รู้จักเสียสละเพื่อส่วนรวมไม่เห็นแก่ตัว 9) เคารพต่อกฎข้อบังคับและรักษาระเบียบวินัย
10) มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย

รัศมี ภิบาลแทน (2521: 107-108) ศึกษาลักษณะของความเป็นผู้นำ โดยสอบถามความคิดเห็นของผู้นำ ผู้ที่เคยเป็นผู้นำในสาขาอาชีพต่าง ๆ 50 คน พบลักษณะของความเป็นผู้นำตามความคิดเห็นของบุคคลเหล่านั้น 10 ด้านคือ 1) ความรับผิดชอบ 2) คุณธรรม 3) ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ 4) การมีมนุษยสัมพันธ์ 5) การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น 6) ความเชื่อมั่นในตนเอง 7) ความสามารถในการตัดสินใจ 8) การรู้จักวางแผน 9) ความมีเหตุผล 10) การมีจิตใจเข้มแข็งอดทน

วิภา เลค (2526: 107-111) ได้ศึกษาพบลักษณะความเป็นผู้นำของครูใหญ่ในโรงเรียนคาทอลิก 9 ด้าน คือ 1) มีความคิดริเริ่มโครงการและแผนงานใหม่ ๆ 2) รู้จักปรับปรุงแก้ไขสิ่งต่าง ๆ 3) เป็นผู้ให้การยอมรับนับถือผู้ร่วมงาน 4) ให้ความช่วยเหลือผู้ร่วมงาน 5) เป็นนักพูด 6) รู้จักการประสานงาน 7) เข้าสังคมได้ดี 8) เป็นนักเปลี่ยนแปลง 9) เป็นผู้วางพื้นฐานหรือควบคุมพฤติกรรมให้กับผู้อื่น

จากแนวคิดและผลงานวิจัยเกี่ยวกับลักษณะของความเป็นผู้นำนั้น จะเห็นว่ามีความสอดคล้องกันเป็นส่วนใหญ่ในหลาย ๆ ด้าน ซึ่งแสดงว่าความเป็นผู้นำนั้นจะต้องมีลักษณะต่าง ๆ ที่สำคัญร่วมกัน คือ มีความรับผิดชอบ มีคุณธรรม มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี มีการยอมรับฟังความคิดเห็นผู้อื่น กล้าตัดสินใจ เชื่อมั่นในตนเอง รู้จักวางแผน มีเหตุผลและมีความอดทนทั้งกายและใจ ซึ่งส่วนประกอบเหล่านี้จะต้องมีในตัวของผู้ผู้นำคนนั้น ๆ ซึ่งย่อมขึ้นอยู่กับสถานการณ์ สิ่งแวดล้อม และธรรมชาติของหน่วยงานที่คนอยู่ด้วยความเป็นผู้นำของแต่ละบุคคล จึงอาจจะแตกต่างกันไปในส่วนของการปฏิบัติและการใช้กระบวนการเพื่อให้บรรลุผลในการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้

1.5 ทฤษฎีความเป็นผู้นำ

ลักษณะของความเป็นผู้นำในตัวบุคคลนั้นมีอยู่หลายลักษณะ การที่ผู้นำจะดำเนินงานให้ประสบผลสำเร็จก็จะต้องมีความสามารถในการใช้ลักษณะของความเป็นผู้นำที่ตนเองมีอยู่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับ สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้นจึงได้มีผู้ศึกษาค้นคว้า เกี่ยวกับความเป็นผู้นำจนเกิดเป็นทฤษฎีที่สำคัญของความเป็นผู้นำขึ้นหลายทฤษฎี

และ ราล์ฟ เอ็ม สโตกคิล (Ralph M. Stogdill 1974: 17-23) ก็ได้ศึกษาและสรุปรวบรวมทฤษฎีความเป็นผู้นำจากนักทฤษฎีต่าง ๆ ไว้ดังนี้

1. ทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ (Great Man Theories) ทฤษฎีนี้พยายามอธิบายความเป็นผู้นำในแง่ของการสืบทอด (Inheritance) คือ เชื่อว่าผู้ที่จะเป็นผู้นำนั้นจะต้องได้รับการถ่ายทอดทางสายโลหิต เช่น ถ้าพ่อแม่เป็นกษัตริย์ ลูกก็มีแนวโน้มที่จะเป็นบุคคลที่มีอำนาจและอิทธิพลไปด้วย เจ คาวด์ (J. Dowd 1936) ได้กล่าวไว้ว่า แต่ละบุคคลในทุกสังคมมีระดับสติปัญญา พลัง และศีลธรรมที่แตกต่างกัน แต่ไม่ว่ากลุ่มจะได้รับอิทธิพลให้ดำเนินไปในทิศทางใด กลุ่มก็จะถูกชักนำโดยผู้ที่เหนือกว่าซึ่งมีอยู่เพียงจำนวนน้อย และจากแนวความคิดที่ว่าผู้นำได้รับคุณสมบัติที่เหนือกว่าซึ่งทำให้เป็นบุคคลที่แตกต่างจากผู้ตามนี้เอง ให้นำไปสู่ทฤษฎีลักษณะของความเป็นผู้นำ (Trait Theories of Leadership) ซึ่งพยายามจะอธิบายความเป็นผู้นำในแง่ของบุคลิกภาพและอุปนิสัย

2. ทฤษฎีสิ่งแวดล้อม (Environmental Theories) ทฤษฎีนี้เชื่อว่าความเป็นผู้นำเป็นผลของเวลา สถานที่ และสถานการณ์ อี มัมฟอร์ด (E. Mumford 1909) ได้กล่าวไว้ว่า ผู้นำเกิดจากความสามารถและทักษะ ที่จะช่วยให้เราแก้ปัญหาสังคมในเวลาที่ได้รับ ความกดดัน มีการเปลี่ยนแปลงหรือเวลาปรับตัว แต่ได้มีนักทฤษฎีหลายท่านแย้งว่าสถานการณ์อย่างเดียวไม่เพียงพอที่จะอธิบายความเป็นผู้นำได้ เพราะมีสถานการณ์ที่ร้ายแรงอีกเป็นอันมากที่ไม่ช่วยให้เกิดผู้นำที่เหมาะสมกับโอกาสนั้น ๆ ได้

3. ทฤษฎีสวนบุคคลและสถานการณ์ (Personal-Situational Theories) ทฤษฎีนี้เห็นว่านักทฤษฎีที่เชื่อในทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่และนักทฤษฎีสิ่งแวดล้อมต่างพยายามที่จะอธิบายความเป็นผู้นำในแง่ของผลของลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว โดยมองข้ามผลของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับองค์ประกอบของสถานการณ์นั้น ๆ นักทฤษฎีในกลุ่มนี้จึงเชื่อว่า ลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียวไม่ก่อให้เกิดความเป็นผู้นำได้ จะต้องอาศัยองค์ประกอบหลาย ๆ อย่างมารวมกัน ดังที่ เคส ซี เอ็ม (Case C.M. 1933) อธิบายว่า ความเป็นผู้นำเป็นผลรวมของลักษณะบุคลิกภาพของผู้นำ คือ ธรรมชาติของกลุ่มสมาชิกของกลุ่ม เหตุการณ์หรือปัญหาที่กลุ่มกำลังเผชิญอยู่

4. ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์และความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) นักทฤษฎีกลุ่มนี้ ได้พัฒนาทฤษฎีบทบาทความเป็นผู้นำ โดยใช้ตัวแปรพื้นฐาน

3 ตัวคือ การกระทำการปฏิสัมพันธ์และความรู้สึกทางใจ สรุปได้ว่า การเพิ่มความดีของการมีปฏิสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจะสัมพันธ์กับการเพิ่มความรู้สึกชอบพอกันและกัน และความเด่นชัดของเกณฑ์ในกลุ่ม ยิ่งถ้าหากว่าบุคคลนั้นมีตำแหน่งสูงในกลุ่ม กิจกรรมของเขาที่ยิ่งจะสอดคล้องกับเกณฑ์ของกลุ่มมากยิ่งขึ้น และมีการปฏิสัมพันธ์กับสมาชิกในกลุ่มยิ่งขึ้น ด้วยเหตุนี้ความเป็นผู้นำจึงถือว่าการเริ่มต้นของการปฏิสัมพันธ์ นอกจากนี้ ราล์ฟ เอ็ม สตอกคิล (Ralph M. Stogdill) ได้อธิบายว่า เนื่องจากสมาชิกในกลุ่มมีการปฏิสัมพันธ์และเกี่ยวข้องกับการทำงาน ดังนั้นเขาเหล่านั้นจึงคาดหวังว่าแต่ละคนในกลุ่มจะยังคงกระทำและมีการปฏิสัมพันธ์ เช่นที่ เคยทำมา อันจะก่อให้เกิดชอบพอกันยิ่งขึ้นต่อไป

5. ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ทฤษฎีในกลุ่มนี้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการขององค์การที่มีประสิทธิภาพและความสามัคคี โดยเชื่อว่าตามธรรมชาติมนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีแรงจูงใจ ส่วนองค์ประกอบที่จะได้รับการบังคับควบคุมจึงเป็นหน้าที่ของความเป็นผู้นำที่จะเปลี่ยนแปลงแก้ไขขององค์การ เพื่อให้บุคคลได้ตระหนักถึงแรงจูงใจที่จะตอบสนองความต้องการของตนเอง ขณะเดียวกันก็ทำให้จุดมุ่งหมายขององค์การได้รับผลสำเร็จตามที่คาดหวังไว้

6. ทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories) ทฤษฎีนี้มีพื้นฐานว่า การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม แสดงถึงการแลกเปลี่ยนระหว่างสมาชิกกลุ่ม กล่าวคือ กลุ่มได้จัดหาสถานะและการยกย่องให้แก่ผู้นำ เพื่อเป็นการแลกเปลี่ยนกับความช่วยเหลือของผู้นำที่จะทำให้กลุ่มบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ ดังนั้นความเป็นผู้นำจึงหมายถึงการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันระหว่างผู้นำและผู้ตาม

จากทฤษฎีเหล่านี้จะเห็นว่า นักทฤษฎีไม่ได้อธิบายความเป็นผู้นำในแง่ของบุคคลหรือของกลุ่มอย่างใดอย่างหนึ่งเพียงอย่างเดียว แต่ถือว่าความเป็นผู้นำเกิดจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างลักษณะของบุคคลและความต้องการของสถานการณ์นั้น ๆ จึงทำให้เป็นมูลเหตุสำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้นักการศึกษา แบ่งทฤษฎีความเป็นผู้นำตามองค์ประกอบของความเป็นผู้นำ เช่น เจมส์ เอช คอลเนลลี จูเนียร์ เจมส์ แอล กิบสัน และจอห์น เอ็ม อีแวนเชวิช (James H. Donnelly, Jr. James L. Gibson, and John M. Ivancevich 1981: 291) ได้แบ่งทฤษฎีความเป็นผู้นำออกเป็น 3 ทฤษฎีคือ

1. ทฤษฎีลักษณะ (Trait Theories)
2. ทฤษฎีพฤติกรรมบุคคล (Personal Behavior Theories)
3. ทฤษฎีสถานการณ์หรือแล้วแต่กรณี (Situation or Contingency Theories)

แนวความคิดของนักทฤษฎีในกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ก็แตกต่างกันไป ซึ่งตามความคิดเห็นของนักทฤษฎีกลุ่มลักษณะของผู้นำ (Trait Theories) เห็นว่า การที่บุคคลได้เป็นผู้นำเพราะมีบุคลิกลักษณะและความสามารถที่เหมาะสมกับความเป็นผู้นำ เช่น มีรูปร่างหน้าตาดี มีสติปัญญาเฉลียวฉลาด มีความสามารถเหนือกว่าบุคคลอื่นหลายอย่าง และก็เชื่อว่าสิ่งเหล่านี้มีมาตามธรรมชาติในตัวของบุคคลที่จะเป็นผู้นำและลักษณะของความเป็นผู้นำนี้สามารถสืบทอดกันได้ตามสายโลหิต ซึ่งก็เป็นความเชื่อ เช่นเดียวกับกลุ่มนักทฤษฎีบุรุษผู้ยิ่งใหญ่ (The Great Man Theories)

ในกลุ่มนักทฤษฎีทางพฤติกรรม มีความเชื่อว่า ความเป็นผู้นำเกิดขึ้นได้ เพราะผู้นำมีความสัมพันธ์กับบุคคลและกับงานเป็นอย่างดี คือผู้นำต้องระลึกรู้เสมอว่างานจะสำเร็จก็เพราะความร่วมมือจากผู้อื่นด้วย ฉะนั้นต้องสร้างสัมพันธภาพระหว่างบุคคล ประสานความร่วมมือของบุคคลในหน่วยงานให้เข้าใจกันเป็นอย่างดี ในขณะที่เดียวกันก็ต้องพิจารณาถึงความสำคัญของลักษณะงานด้วยว่าเป็นอย่างไร ต้องวางแผนตามขั้นตอน กำหนดตัวบุคคลให้ปฏิบัติได้ตรงกับความสามารถเป็นอย่างดีด้วย ซึ่งก็ตรงกับความเชื่อทำนองเดียวกับนักทฤษฎีในกลุ่มการปฏิสัมพันธ์และความคาดหวัง (Interaction Expectation Theories) กลุ่มทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) และกลุ่มทฤษฎีการแลกเปลี่ยน (Exchange Theories)

ส่วนทฤษฎีสถานการณ์หรือเฉพาะกรณี (Situation of Contingency Theories) ในกลุ่มนี้เชื่อว่าสถานการณ์สร้างผู้นำ ความเป็นผู้นำมิได้เป็นมาแต่กำเนิด หรือมีมารมที่มิใช่ใช้อำนาจกับผู้อื่นให้ทำตาม แต่เชื่อว่าบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญที่จะทำให้กลุ่มดำเนินการไปสู่จุดหมายได้ ฉะนั้นความเป็นผู้นำย่อมจะขึ้นอยู่กับสถานการณ์ที่ผู้นำจะแสดงความสามารถของตนนำคนอื่นได้ ดังนั้นในสถานการณ์ที่ต่างกันผู้นำอาจไม่ใช่คนเดียวกัน และทุกคนก็มีโอกาสที่จะเป็นผู้นำได้ถ้าอยู่ในสถานการณ์ที่ตรงกับความสามารถของตน สอดคล้องกับนักทฤษฎีในกลุ่มสิ่งแวดล้อม (Environmental Theories) และกลุ่มทฤษฎีส่วนบุคคลและสถานการณ์ (Personal-Situational Theories)

1.6 วิธีการพัฒนาความเป็นผู้นำ

จากการศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำครั้งนี้ เป็นวิธีการที่จะพัฒนาความเป็นผู้นำของบุคคลระดับผู้บริหารในองค์กรหรือหน่วยงานต่าง ๆ แม้ว่าจะไม่เป็นวิธีการที่มุ่งพัฒนาความเป็นผู้นำ ให้แก่ นักเรียนโดยตรง แต่วิธีการเหล่านี้สามารถนำมาปรับใช้กับการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนได้เป็นอย่างดี

วิธีการที่จะนำมาพัฒนาความเป็นผู้นำนั้น มีอยู่หลายวิธีการ ตามแนวคิดของแต่ละบุคคล เช่น ออกเวย์ ทีค (Ordway Tead 1963: 178) ได้เสนอแนะวิธีการพัฒนาความเป็นผู้นำ ว่าได้แก่ การใช้บทบาทสมมุติ ละครทางจิตวิทยา ละครทางสังคม เกมทางธุรกิจ กระบวนการกลุ่ม การแก้ปัญหาโครงการ และวิธีการที่ใช้แพร่หลายที่สุดคือ กระบวนการกลุ่มในห้องทดลอง (Group Dynamics Laboratory) หรือกลุ่มที่ฝึกการรับรู้ความรู้สึก (Sensitivity Training Group)

อุทัย หิรัญโต (2524: 144) ก็กล่าวว่า วิธีการพัฒนาความเป็นผู้นำที่ใช้กันทั่วไปก็คือ การฝึกอบรม

อารี เพชรสุค (2530 : 177-179) ได้อธิบายถึงวิธีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของบุคคลในหน่วยงานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นในทางทหาร ทางธุรกิจ ตลอดจนจนทางด้านการศึกษาที่สามารถที่จะนำวิธีการฝึกอบรมเหล่านี้ไปพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับบุคคลในหน่วยงานของตนได้ คือ

1. วิธีการศึกษาเฉพาะกรณี (Case-Study Method) วิธีการให้อบรมโดยการให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมรู้จักทำการศึกษาเฉพาะกรณีนี้เป็นวิธีการศึกษาที่ผู้ได้รับการฝึกอบรมด้านกฎหมาย และด้านธุรกิจเป็นผู้ริเริ่มทำขึ้น การศึกษาหรืออบรมแบบนี้เน้นในเรื่องของการอภิปรายปัญหาเป็นกลุ่มเกี่ยวกับปัญหาเฉพาะกรณีที่ยกขึ้นมาศึกษา อภิปรายเกี่ยวกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง แล้วให้ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้ร่วมกันตัดสินใจว่าจะแก้ปัญหาเกี่ยวกับบุคคลอย่างไรบ้าง ในการอภิปรายดังกล่าว ผู้เข้าฝึกอบรมจะได้มีประสบการณ์ศึกษาดูปัญหาในการวิเคราะห์สถานการณ์ การตัดสินใจ และการแสดงความคิดเห็นสนับสนุนการตัดสินใจของตนเอง

2. วิธีการศึกษาเหตุผล (Incident Method) เป็นวิธีการที่จะต้องศึกษาข้อเท็จจริงต่าง ๆ จากกรณีที่เกิดขึ้น โดยผู้ให้การฝึกอบรมจะต้องเตรียมการอย่างรอบคอบ

เพื่อที่จะให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมได้ค้นหาข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่ผู้ฝึกตั้งขึ้นหรือสร้างสถานการณ์ขึ้น

3. วิธีร่วมประชุมสัมมนา (Conference Method) วิธีนี้ใช้กับกลุ่มขนาดเล็ก สมาชิกภายในกลุ่มจะต้องมีประสบการณ์ในการทำงานที่มีลักษณะคล้าย ๆ กัน ให้สมาชิกทุกคนได้ร่วมอภิปรายได้ทั่วถึง หัวหน้าต้องมีลักษณะยืดหยุ่นและเป็นลักษณะที่ไม่เป็นทางการ หัวหน้าจะต้องพัฒนาวิธีอภิปรายร่วม คือให้มีการร่วมมือและการติดต่อกันโดยตรง ที่ประชุมก็จะพัฒนาแนวความคิดต่าง ๆ ขึ้นมาแล้วนำมาเอาตัวอย่างที่พบจริงในการทำงานมาเป็นตัวอย่างอภิปราย

นอกจากนี้ผู้ฝึกอบรมต้องใช้วิธีสอน มอบหมายให้ไปศึกษาค้นคว้า เขียนรายงาน ให้ไปอ่านหนังสือประกอบ และต้องมีการติดตามประเมินผลทุกครั้งเพื่อดูความเปลี่ยนแปลงของผู้เข้าอบรม

4. การฝึกอบรมในห้องทดลอง (Laboratory Training) การฝึกในห้องทดลองนี้มีข้อดีคือเป็นการวางแผนเพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาทางอารมณ์ที่อาจเกิดขึ้นได้ และสถานการณ์ที่มาใช้ในห้องทดลองต้องทำเป็นสถานการณ์ และบรรยากาศที่ผู้เข้ารับการอบรมมีประสบการณ์ที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งวิธีการฝึกแบบนี้ ฝึกประสบการณ์ ทั้งด้านผู้นำและการมีมนุษยสัมพันธ์ไปพร้อม ๆ กันได้เป็นอย่างดี

5. การให้แสดงบทบาท (Role Playing) เป็นวิธีการทดลองอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะใช้ได้โดยให้บุคคล 2-3 คน แสดงบทบาทเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมฝึกอบรมได้เข้าใจปัญหาต่าง ๆ ในรูปแบบต่าง ๆ โดยการแสดงบทบาทหรือฟังแนวความคิดจากบุคคลอื่นบ้าง และเมื่อผู้เข้าร่วมฝึกอบรมจะมีอารมณ์ร่วมไปตามบทบาทที่ตนแสดง นอกจากนี้แล้วผู้เข้าร่วมฝึกอบรมจะมีความรู้สึกเป็นตัวของตัวเองมากขึ้น เมื่อรับบทบาทมาแสดง และบทบาทที่เขวแสดงเป็นจินตนาการที่เขาคาดหวังว่า ถ้าเขาได้เป็นหัวหน้าเขาจะมีบทบาทหรือพฤติกรรมอย่างไร ทำให้ทุกฝ่ายที่เข้าร่วมแสดงบทบาทเข้าใจปัญหาต่าง ๆ ไปด้วย

6. การเล่นเกมต่าง ๆ (Gaming) เป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่จะทำให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรม ได้เรียนรู้เกี่ยวกับบทบาทของคนทั้งในฐานะผู้นำและผู้ตาม รวมทั้งการมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับบุคคลอื่นด้วย เช่น การเล่นเกมเป็นการทำงานเป็นกลุ่ม และเห็นการตัดสินใจด้วยเหตุผล การเล่นเกมมีตัวแปรหลายอย่าง ซึ่งในการเล่นเกมนั้นเราสามารถสังเกตเกี่ยวกับลักษณะความเป็นผู้นำ ลักษณะการสื่อสารติดต่อ ความขัดแย้งภายในกลุ่ม การตัดสินใจของกลุ่ม หรือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของกลุ่ม

7. การทำงานกลุ่ม (Sensitive Training) เป็นการฝึกความเป็นผู้นำและเปิดโอกาสให้บุคคลได้สำรวจวาทานิยมของตนเองและของคนที่เข้าร่วมกิจกรรม ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะได้นำมาปรับปรุงและพัฒนาทั้งวาทานิยมและพฤติกรรมได้ วิธีนี้มักใช้กับกลุ่มเล็ก ๆ เทคนิคแบบนี้ใช้ผู้เข้าฝึกอบรมเป็นศูนย์กลางให้มีการวิพากษ์วิจารณ์ ให้ทุกคนยอมรับการวิจารณ์ ให้ทุกคนมีอิสระในการแสดงออกเต็มที่ และให้ทุกคนได้มีโอกาสฝึกนำกลุ่มในการทำงานเพื่อแสดงความสามารถของตนเอง

8. การสอน (Coaching) คือการที่ผู้มีอำนาจหรือผู้บังคับบัญชาที่เหนือกว่าอาจบอกหรือสอนผู้ใต้บังคับบัญชาเพื่อให้ปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้น ผู้บังคับบัญชาจะต้องรู้ว่าผู้ใต้บังคับบัญชาต้องการอะไร และมีเป้าหมายโดยทั่วไปอย่างไร ผู้บังคับบัญชาจะต้องร่วมกันตกลงปัญหากับผู้ใต้บังคับบัญชา และพยายามที่ผลักดันให้เขามีกำลังเข้มแข็งที่จะเผชิญปัญหา

9. การผลัดเปลี่ยนตำแหน่ง (Position Rotation) ในการฝึกอบรมนั้นมีเทคนิคแบบหนึ่งคือให้ผู้เข้าอบรมผลัดเปลี่ยนตำแหน่งกันชั่วคราว คือให้ลองปฏิบัติตามตำแหน่งในระยะสั้น ๆ และให้แสดงความรับผิดชอบ เช่น ให้ผู้เข้าฝึกอบรมแสดงบทบาทเป็นผู้ช่วยควบคุมงาน และให้คนคุมงานจริง ๆ สอนหรือบอกถึงหน้าที่ความรับผิดชอบต่อผู้ช่วย และเมื่อจบเสร็จเรียบร้อย ตัวผู้คุมงานเองก็เปลี่ยนหน้าที่มาเป็นผู้ช่วยบ้าง ผู้เข้าฝึกอบรมก็จะได้ประสบการณ์และความรู้จากตำแหน่งที่เข้าไปลองทำ

วิธีการต่าง ๆ ของการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำที่ได้กล่าวมานี้ เป็นวิธีการที่ครูสามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนจริงในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนในโรงเรียนได้ทั้งสิ้น และทางโรงเรียนควรถือเป็นนโยบายสำคัญในการให้การสนับสนุนครูเพื่อนำวิธีการพัฒนาความเป็นผู้นำเหล่านี้ไปใช้ในการจัดการเรียนการสอน โดยต้องเน้นจุดมุ่งหมายที่จะมุ่งพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนและนำวิธีการสอนเหล่านี้มาใช้ได้เหมาะสมกับเนื้อหาและจุดมุ่งหมายให้มากขึ้น เช่น วิธีการที่จะให้นักเรียนศึกษาเฉพาะกรณี หรือเหตุการณ์สำคัญ ๆ ซึ่งอาจจะเป็นเหตุการณ์ที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบันทั่วไป ฝึกให้นักเรียนเข้าร่วมประชุมสัมมนาหรืออภิปรายร่วมกัน ให้นักเรียนแสดงบทบาทหรือเล่นเกมตามสถานการณ์ต่าง ๆ ให้นักเรียนรู้จักทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มและมีการผลัดเปลี่ยนบทบาทหน้าที่ภายในกลุ่ม ซึ่งครูก็ต้องให้คำแนะนำวิธีการให้นักเรียนปฏิบัติอย่างถูกต้อง ซึ่งการปฏิบัติของครูดังกล่าว ก็จะสามารถส่งเสริมความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้

1.7 บทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน

วิชาสังคมศึกษาเป็นวิชาที่มีความสำคัญ ไม่เพียงแต่สอนให้ผู้เรียนรู้จักแก้ปัญหา แต่ยังให้ความรู้ ความคิด แบบสืบสวนสอบสวน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความพอใจ และช่วยส่งเสริมให้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของผู้เรียนเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็จะช่วยเสริมสร้างเจตคติที่ดีให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน จากสภาพแวดล้อมที่แตกต่างกันได้อีกทางหนึ่งด้วย จึงทำให้วิชาสังคมศึกษามีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตประจำวันของนักเรียน ครูสังคมศึกษาจึงเป็นผู้มีความสำคัญ ถือเป็นผู้มีบทบาทในการจัดประสบการณ์และกิจกรรมที่ส่งเสริมให้นักเรียนได้มีทั้งความรู้ ความเข้าใจ ความสามารถ มีทักษะในการดำรงชีวิต เป็นพลเมืองดีของสังคม เพราะนักเรียนคืออนาคตของชาติที่จะมีส่วนร่วมในการ เป็นผู้นำของประเทศต่อไป

วิธีการฝึกความเป็นผู้นำในโรงเรียนนั้น ครูควรจะสอนให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการเลือกกิจกรรมและได้เป็นผู้นำในห้องเรียนที่จะได้มีโอกาสแสดงความสามารถของตนเอง ในการ เป็นผู้นำที่ทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้ด้วย (Ben Solomon 1950: 156) และ การพัฒนาความเป็นผู้นำจะต้องอาศัยระยะเวลาการปฏิบัติที่ต่อเนื่องสม่ำเสมอ การจัดการเรียนการสอนเพื่อก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิดและการประพฤติปฏิบัติจะต้องอาศัยเวลา วิธีการ และการสร้างสิ่งแวดล้อมทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน

บทบาทของครูสังคมศึกษาในการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน มีบทบาททั้งในด้านการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมนอกเหนือการเรียนการสอนในห้องเรียนด้วย ในเรื่องการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนนี้ ยาใจ วีระชาติ (2521: 121-123) ได้เสนอแนวทางการปฏิบัติของครูสังคมศึกษาไว้ดังนี้

1. การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน เช่น การรักษาความสะอาดของชั้นเรียนให้สวยงามเป็นระเบียบ แบ่งหน้าที่กันรักษาและรับผิดชอบ เป็นการสร้างคุณลักษณะความเป็นผู้นำให้แก่แก่นักเรียนและยังปลูกฝังความเป็นระเบียบให้แก่แก่นักเรียนด้วย
2. การจัดการเรียนการสอน ควรจัดการเรียนการสอนที่เป็นประชาธิปไตย คือต้องเปิดโอกาสให้เด็กซักถามและแสดงความคิดเห็นอย่างกว้างขวาง ครูจะต้องใจกว้าง มีความอดทน ต้องไม่บังคับให้เด็กเชื่อถือสิ่งที่สอนโดยไม่แสดงเหตุผล ควรให้เด็กมีโอกาสค้นพบความจริงและกฎเกณฑ์ในวิชาต่าง ๆ ด้วยตนเอง มีวิธีการสอนใหม่ ๆ บางวิธีอาจส่งเสริมให้เด็กค้นพบความจริงและกฎเกณฑ์ด้วยตนเองได้ เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา การสอนแบบ

สืบสวนสอบสวน ควรให้เด็กได้ทำงานเป็นกลุ่ม โดยเน้นการยอมรับฟัง ความคิดเห็นของผู้อื่น การให้ความร่วมมือกัน การแสดงความคิดเห็น การมีความรับผิดชอบในงานที่หมู่คณะมอบหมาย การมีเหตุผลในการแก้ปัญหา ฯลฯ ซึ่งอาจจะทำในกิจกรรมต่าง ๆ ได้ เช่น การค้นคว้าและรายงาน การสาธิต การแสดงละคร การจัดนิทรรศการ การอภิปราย การศึกษานอกสถานที่ เป็นต้น ควรฝึกให้นักเรียนได้ใช้แหล่งวิชาต่าง ๆ ให้มากที่สุด เช่น หนังสือ แผนที่ แผนภูมิ วิทยุ โทรทัศน์ การบรรยายของวิทยากร เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักไตร่ตรองหาเหตุผล ไม่เชื่ออย่างงมงาย ควรให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนบทเรียน

3. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร ควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมการแสดงออกของนักเรียน เช่น ควรจัดให้มีชุมนุมทางวิชาการ จัดตั้งคณะกรรมการนักเรียน จัดการแข่งขันกีฬา จัดการแสดงตามวาระ จัดอภิปรายปัญหาและโต้เถียง เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักปรึกษาหารือ วางแผน ฝึกความรับผิดชอบ ความอดทน การตัดสินใจ ควรจัดให้มีชั่วโมงฝึกพูด สนับสนุนให้มีการทำงานเป็นกลุ่มย่อย โดยแบ่งงานตามความสามารถและความสนใจของนักเรียน ทั้งนี้ เพื่อช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นในตนเอง พร้อมทั้งการฝึกการทำงานร่วมกัน จัดให้มีการค้นคว้า และแสดงผลงานดีเด่น รวมทั้งชีวประวัติของบุคคลที่เป็นผู้นำ เพื่อนักเรียนจะได้ค้นหาหลักการที่ดี หรือข้อคิดของบุคคลสำคัญไปพิจารณาเป็นแนวทางในการปฏิบัติของตนเองต่อไป

4. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมกับชุมนุม เพื่อรู้จักการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยฝึกและส่งเสริมให้เกิดคุณลักษณะความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

5. ครูควรเป็นผู้มีคุณลักษณะผู้นำ เพื่อเป็นตัวอย่างแก่นักเรียน คุณลักษณะของครูนั้นมีความสำคัญมาก เพราะนักเรียนชอบดูแบบอย่างและปฏิบัติตาม ดังนั้นครูจึงควรพยายามปรับปรุงคุณลักษณะของตนเองให้ดีขึ้นเสมอ นอกจากนี้การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับนักเรียน เช่น การปฏิบัติตนเป็นมิตร การให้ความยุติธรรม การเข้าใจนักเรียนก็มีส่วนเสริมสร้างคุณลักษณะผู้นำให้แก่เด็กนักเรียนได้เช่นกัน

นอกจากนี้ รัศมี ภิวาลแทน (2521: 89-90) ได้แนะนำบทบาทของครู สังคมศึกษาที่ควรจะปฏิบัติเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน โดยให้ครูนำวิธีการสอนแนวใหม่มาใช้ เช่น การสอนแบบสืบสวนสอบสวน เพื่อฝึกให้นักเรียนรู้จักคิดใช้เหตุผลในการพิจารณาปัญหาต่าง ๆ ฝึกการทำงานเป็นกลุ่มร่วมกับคนอื่น ทำให้มีความอดทน เสียสละ ช่วยเหลือหมู่คณะ ในการปลูกฝังคุณธรรมให้แก่เด็กนักเรียน ครูก็ต้องปฏิบัติตนอยู่ในศีลธรรมอันดี และควรนำการสอนแบบ

สถานการณ์จำลองมาใช้ เพื่อให้เด็กได้พิจารณาและสามารถตัดสินใจได้ว่าพฤติกรรมใดควรปฏิบัติ เพราะวิธีการสอนแบบสถานการณ์จำลองเป็นกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากสถานการณ์ที่เป็นจริง หรือคล้ายกับความเป็นจริงมากที่สุด ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจสิ่งที่เรียนที่ขึ้น และรู้จักการแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่าง ๆ ได้ดีขึ้นด้วย

จากแนวคิดที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าการพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนนั้น ครูผู้สอนจะต้องลดบทบาทของตนเองในการสอน และต้องรู้จักใช้วิธีการสอนที่เหมาะสมต้องเพิ่มบทบาทของนักเรียนให้เป็นผู้แสวงหาความรู้ ผูกความคิดซึ่งวิธีการสอนแบบต่าง ๆ ก็จะมีลักษณะที่เน้นให้นักเรียนเป็นศูนย์กลาง เพราะวิธีการสอนที่เน้นบทบาทของนักเรียนนี้จะช่วยให้นักเรียนได้พัฒนาทักษะการเป็นผู้นำและการเป็นสมาชิกในกลุ่ม (วาริ ธีระจิตร 2530: 58) นอกจากนี้ยังได้มีการนำเอากลุ่มสัมพันธ์ไปสอดแทรกในการสอนทุกวิธี เช่น นำไปใช้ในการสอนแบบบรรยาย การสาธิต การอภิปราย ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้นยังมีการสอนด้วยกิจกรรมกลุ่มสัมพันธ์โดยตรง ซึ่งวิธีการสอนดังกล่าวจะเป็นการพัฒนาคุณค่าของมนุษย์ และเป็นการเสริมสร้างความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดีด้วย (บุญเรือน อมรชกุล 2520: 29)

ฉะนั้นครูผู้สอนจึงเป็นผู้มีบทบาทสำคัญยิ่งในการจัดการเรียนการสอนทั้งในชั้นเรียน และการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำ เพราะคุณลักษณะดังกล่าวนี้ถือเป็นประสิทธิภาพของการศึกษาที่สามารถสร้างผลผลิตให้มีคุณภาพแก่สังคมได้

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 งานวิจัยในประเทศ

ในการศึกษาค้นคว้างานวิจัยที่เกี่ยวข้องนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาพบงานวิจัยที่เป็นการพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนและงานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาทของครูผู้สอนในการพัฒนานักเรียนด้านต่าง ๆ อันเป็นคุณลักษณะของความเป็นผู้นำที่สำคัญด้วย ดังต่อไปนี้

เยาวภา เคชะคุปต์ (2516: 227-241) ทำวิจัยเรื่อง "ทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนระดับประถมศึกษา" มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างแบบตัวอย่างทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์สำหรับการสอนในระดับประถมศึกษาให้เป็นแนวทางสำหรับครูและผู้สนใจสามารถนำไปใช้ในการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบรรยากาศการเรียนแบบประชาธิปไตย และตรงตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา การดำเนินการวิจัยได้สร้างแบบตัวอย่างทฤษฎีกระบวนการ

กลุ่มสัมพันธ์สำหรับสอนในระดับประถมศึกษาเพื่อใช้เป็นวิธีการฝึกมนุษยสัมพันธ์และความเป็นผู้นำ สร้างบทเรียนโดยใช้หลักทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์เพื่อใช้สอน "ทักษะทางสังคม" ชั้น 2 บท แล้วนำไปทดลองกับนักเรียนชั้นประถมปีที่ 4, 5, 6 โรงเรียนสาธิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ข้อคิดที่ได้จากการสอนนำมาประกอบการสร้างตัวอย่างบทเรียนแบบหน่วย ชื่อว่า "ประชาธิปไตย ภาคปฏิบัติ" แล้วนำไปทดลองใช้กับนักเรียนชั้นประถมปีที่ 6/1, 6/2, 6/3 ซึ่งเป็นห้องที่ผู้เรียน มีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนระดับ เก่ง ปานกลาง และอ่อน ตามลำดับ ผลจากการวิจัยพบว่าแบบ ตัวอย่างทฤษฎีกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ และตัวอย่างบทเรียนที่สร้างขึ้นสามารถประยุกต์ใช้กับ ผู้เรียนต่างระดับชั้น และต่างระดับความสามารถ สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ทางการศึกษาโดยตรง ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้หรือด้านปัญญา การพัฒนาทางจิตใจและอารมณ์ ด้านการฝึกทักษะ ด้านมนุษยสัมพันธ์ และความเป็นผู้นำไปพร้อม ๆ กัน การเรียนการสอนตามทฤษฎีนี้จะช่วยให้ ผู้เรียนเกิดความรู้ความเข้าใจรับการฝึกทักษะ ปฏิบัติทัศนคติและค่านิยม ตลอดจนส่งเสริม มนุษยสัมพันธ์ที่ระหว่างผู้เรียนและส่งเสริมบรรยากาศการเรียนรู้แบบประชาธิปไตย

ศิริเรก ตั้งสายัณห์ (2517: 120-133) วิจัยเรื่อง "การศึกษาผล การสอนแบบสืบสวนสอบสวน ที่มีต่อลักษณะความเป็นผู้นำและการคิดแบบอเนกนัย เมื่อเปรียบเทียบกับ ผลการสอนแบบทั่วไป" มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. เพื่อศึกษาผลการเรียนการสอนแบบสืบสวนสอบสวนที่ส่งผลต่อคิ ดแบบสืบสวนสอบสวน ลักษณะความเป็นผู้นำและการคิดแบบอเนกนัยเพื่อ เปรียบเทียบกับผลการสอน โดยทั่วไป

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่าง

2.1 การคิดแบบสืบสวนสอบสวนและลักษณะความเป็นผู้นำ

2.2 การคิดแบบอเนกนัยและการคิดแบบสืบสวนสอบสวน

2.3 ลักษณะความเป็นผู้นำและการคิดแบบอเนกนัย

3. เพื่อศึกษาว่า เพศ และอาชีพของผู้ปกครองมีอิทธิพลต่อการคิดแบบ สืบสวนสอบสวนลักษณะความเป็นผู้นำและความคิดแบบอเนกนัยหรือไม่

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบทดสอบการคิดแบบสืบสวนสอบสวน ซึ่งมี 2 ฉบับคือ แบบทดสอบการคิดแบบสืบสวนสอบสวนฉบับรูปภาพ และฉบับข้อความ แบบทดสอบลักษณะ ความเป็นผู้นำ และแบบทดสอบการคิดแบบอเนกนัย ประชากรที่ใช้คือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6

ของโรงเรียนสายน้ำทิพย์ ปีการศึกษา 2516 จำนวน 2 ห้องเรียน โดยแบ่งเป็นห้องควบคุม และห้องทดลอง รวมตัวอย่างประชากร 74 คน ผลของการวิจัยที่พอสรุปได้ดังนี้

ก. ความสัมพันธ์ของตัวแปรต่าง ๆ

1. ความสัมพันธ์ระหว่างการคิดแบบสืบสวนสอบสวนกับลักษณะความเป็นผู้นำพบว่า เมื่อทดสอบก่อนการสอนการคิดแบบสืบสวนสอบสวนฉบับรูปภาพ เมื่อคิดคะแนนจำนวน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะความเป็นผู้นำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการคิดแบบสืบสวนสอบสวนที่เหลือทุกฉบับมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะผู้นำแต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อทดสอบภายหลังการสอนพบว่า การคิดแบบสืบสวนสอบสวนทุกฉบับมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะความเป็นผู้นำ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

2. ความสัมพันธ์ระหว่างการคิดแบบอเนกนัยและการคิดแบบสืบสวนสอบสวน พบว่า เมื่อทดสอบก่อนทำการสอนการคิดแบบสืบสวนสอบสวนฉบับรูปภาพ เมื่อคิดคะแนนจำนวน มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการคิดแบบอเนกนัยอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 การคิดแบบสืบสวนสอบสวนฉบับข้อความ เมื่อคิดคะแนนคุณภาพมีความสัมพันธ์ทางลบกับการคิดแบบอเนกนัย แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และการคิดแบบสืบสวนสอบสวนที่เหลือทุกฉบับมีความสัมพันธ์ทางบวกกับการคิดแบบอเนกนัย แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อทดสอบภายหลังการสอนการคิดแบบสืบสวนสอบสวนฉบับข้อความ เมื่อคิดคะแนนคุณภาพ คะแนนรวมมีความสัมพันธ์ทางลบกับการคิดแบบอเนกนัยในกลุ่มควบคุม แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และการคิดแบบสืบสวนสอบสวนที่เหลือทุกฉบับในกลุ่มควบคุม และการคิดแบบสืบสวนสอบสวนทุกฉบับในกลุ่มทดลอง มีความสัมพันธ์ทางบวกกับการคิดแบบอเนกนัย แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

3. ความสัมพันธ์ระหว่างการคิดแบบอเนกนัยกับความเป็นผู้นำ พบว่า เมื่อทดสอบก่อนการสอนการคิดแบบอเนกนัยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะความเป็นผู้นำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เมื่อทดสอบหลังการสอนในกลุ่มทดลองพบว่า การคิดแบบอเนกนัยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะความเป็นผู้นำอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และในกลุ่มควบคุมการคิดแบบอเนกนัยมีความสัมพันธ์ทางบวกกับลักษณะความเป็นผู้นำ แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ คือผู้ที่มีความคิดแบบอเนกนัยสูงจะมีลักษณะความเป็นผู้นำสูง และผู้ที่มีความคิดแบบอเนกนัยต่ำ จะมีลักษณะความเป็นผู้นำต่ำด้วย

ข. การคิดแบบสืบสวนสอบสวน

การศึกษาผลของการสอนที่มีต่อการคิดแบบสืบสวนสอบสวนโดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม พบว่าหลังทำการสอนนักเรียนกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบสืบสวนสอบสวนมีคะแนนการคิดแบบสืบสวนสอบสวนทุกฉบับสูงกว่ากลุ่มควบคุม ซึ่งได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านอิทธิพลทางเพศที่ส่งผลต่อการคิดแบบสืบสวนสอบสวนพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการคิดแบบสืบสวนสอบสวนแตกต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ และด้านอิทธิพลทางอาชีพของผู้ปกครองพบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกัน มีความคิดแบบสืบสวนสอบสวนแตกต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ค. ลักษณะความเป็นผู้นำ

การศึกษาผลของการสอนที่มีต่อลักษณะความเป็นผู้นำโดยวิธีวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม พบว่าหลังทำการสอนนักเรียนกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการสอนด้วยวิธีสืบสวนสอบสวนมีคะแนนความเป็นผู้นำสูงกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งได้รับการสอนด้วยวิธีสอนแบบทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านอิทธิพลทางเพศที่มีผลต่อความเป็นผู้นำพบว่านักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีลักษณะความเป็นผู้นำแตกต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ เมื่อทดสอบก่อนและหลังทำการสอนของทั้งสองกลุ่ม แสดงว่านักเรียนหญิงนักเรียนชายมีลักษณะความเป็นผู้นำพอ ๆ กัน ส่วนการศึกษาในด้านอิทธิพลทางอาชีพของผู้ปกครองที่จะส่งผลต่อลักษณะความเป็นผู้นำ พบว่านักเรียนที่มีผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกันมีลักษณะความเป็นผู้นำต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

ง. การคิดแบบอเนกนัย

การศึกษาผลของการสอนที่มีต่อการคิดแบบอเนกนัยพบว่า หลังทำการสอนนักเรียนกลุ่มทดลองซึ่งได้รับการสอนด้วยวิธีสืบสวนสอบสวนมีคะแนนคิดแบบอเนกนัยสูงกว่ากลุ่มควบคุมซึ่งได้รับการสอนโดยวิธีสอนแบบทั่วไปอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในด้านอิทธิพลทางเพศที่จะส่งผลต่อความคิดแบบอเนกนัยพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีการคิดแบบอเนกนัยแตกต่างกัน แต่ไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนการศึกษาในด้านอิทธิพลทางอาชีพของผู้ปกครองที่จะส่งผลต่อการคิดแบบอเนกนัยพบว่า นักเรียนที่ผู้ปกครองประกอบอาชีพต่างกันมีความคิดแบบอเนกนัยแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

อรวรรณ พนาพันธ์ (2518: 58-59) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การจัดสภานักเรียนในโรงเรียนมัธยม" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการจัดสภานักเรียนที่ได้จัดทำขึ้นในโรงเรียนมัธยม เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ แบบประเมินค่า และแบบปลายเปิด ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นครูจำนวน 96 คน นักเรียน 320 คน จากโรงเรียนรัฐบาล 8 แห่ง ในกรุงเทพมหานคร นำคำตอบมาหาค่าร้อยละ ค่ามัธยฐาน-เลขคณิต (\bar{x}) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ผลการวิจัยพบว่าครูและนักเรียนมีความเห็นว่าวัตถุประสงค์ของการจัดสภานักเรียนมีดังนี้

1. เป็นแหล่งกลางของการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของนักเรียน
2. ฝึกให้นักเรียนเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี
3. ฝึกให้นักเรียนรู้จักวางโครงการดำเนินงานและประสานงานกับผู้อื่น

ด้วยดี

4. ส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างครูและนักเรียน
5. ส่งเสริมความสามัคคีและช่วยให้เกิดความมีน้ำใจต่อหมู่คณะ
6. เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเองอย่างจริงจัง เพื่อเตรียมพร้อม

ที่จะเติบโตเป็นพลเมืองดีในสังคมประชาธิปไตย

7. เปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจการบางอย่างของโรงเรียน
8. ส่งเสริมให้นักเรียนเห็นคุณค่าของระบอบประชาธิปไตย
9. ให้นักเรียนรู้จักสิทธิและหน้าที่ของตนเอง เคารพสิทธิ และความคิดเห็น

ของผู้อื่น

10. ส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักคิดอย่างมี

วิจารณ์

สมบูรณ์ ทองศิลา (2519: 48-56) ได้ทำวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์

ระหว่างปฏิสัมพันธ์ของครูกับนักเรียนในด้านการเรียนการสอนกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นผู้นำของนักเรียน" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษว่านักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครู แบบอัตตาธิปไตย แบบประชาธิปไตย และแบบปล่อยปละละเลย จะมีผลสัมฤทธิ์และลักษณะความเป็นผู้นำแตกต่างกันหรือไม่ และนักเรียนที่มีเพศต่างกัน มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบเดียวกันจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความเป็นผู้นำแตกต่างกันหรือไม่ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบทดสอบ 3 ชุด คือ

แบบทดสอบวัดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน แบบทดสอบวัดความสัมพันธ์ความเป็นผู้นำ และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กลุ่มตัวอย่างประชากรคือนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ของโรงเรียนในเขตการศึกษา 8 ในจังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน แม่ฮ่องสอน จังหวัดละ 1 โรงเรียน จำนวน 452 คน เป็นชาย 224 คน หญิง 228 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยทดสอบค่าเอฟ (F-test) และทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

1. นักเรียนที่มีความสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย แบบอิตาเลียน และแบบปล่อยปละละเลย จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตยและแบบอิตาเลียน จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบปล่อยปละละเลย เมื่อเปรียบเทียบด้านเพศพบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตยและแบบอิตาเลียน จะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่างกัน ส่วนนักเรียนชายที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบปล่อยปละละเลยจะมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่านักเรียนหญิง

2. นักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย อิตาเลียน และแบบปล่อยปละละเลย มีความเป็นผู้นำแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือนักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตยจะมีลักษณะความเป็นผู้นำสูงกว่านักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบอิตาเลียน และแบบปล่อยปละละเลย เมื่อเปรียบเทียบทางด้านเพศพบว่านักเรียนชายที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย และแบบอิตาเลียน มีความเป็นผู้นำต่ำกว่านักเรียนหญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ส่วนนักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบปล่อยปละละเลยจะมีลักษณะความเป็นผู้นำต่างกันอย่างไรไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

พอสม วทานิชะ (2523: 49-50) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การเปรียบเทียบผลของการฝึกอบรมแบบพุทธิปัญญาและวิธีฝึกอบรมแบบพฤติกรรมเพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นผู้นำ" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลของวิธีฝึกอบรมแบบพุทธิปัญญา และวิธีฝึกอบรมแบบพฤติกรรมเพื่อพัฒนาลักษณะความเป็นผู้นำ กลุ่มตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระดับปริญญาตรี ปีการศึกษา 2523 จำนวน 16 คน นิสิตเหล่านี้ได้จากการรับสมัคร กลุ่มตัวอย่างถูกแบ่งออกเป็นกลุ่มทดลองจำนวน 2 กลุ่ม ๆ ละ 8 คน กลุ่มแรกได้รับการฝึกอบรมแบบพุทธิปัญญา ซึ่งประกอบด้วยการบรรยาย การอภิปราย

กลุ่ม และการสำรวจตนเอง กลุ่มที่สอง ได้รับการฝึกอบรมแบบพหุกิจกรรม ซึ่งประกอบด้วย การบรรยาย การแสดงบทบาทสมมติ การบรรยายความรู้สึกจากภาพ แบบฝึกหัด การอภิปรายกลุ่ม การสำรวจตนเอง กลุ่มทดลองแต่ละกลุ่มเข้ารับการฝึกสัปดาห์ละ 1 ครั้ง ๆ ละ 3 ชั่วโมง เป็นเวลา 5 สัปดาห์ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลคือ แบบสอบถามลักษณะความเป็นผู้นำ ผลการวิจัยพบว่าวิธีการฝึกอบรมแบบพหุกิจกรรมไม่มีผลในการพัฒนาลักษณะความเป็นผู้นำ แตกต่างไปจากวิธีฝึกอบรมแบบพุทธิปัญญา

มานิตย์ แก้วบุ๋ (2526: 99-107) วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของครู สังกศศึกษาและผู้บริหาร โรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครู สังกศศึกษาในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง" วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของครู สังกศศึกษาและผู้บริหาร โรงเรียนในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถามแบบตรวจคำตอบ แบบมาตราส่วนประเมินค่า และแบบปลายเปิด ประชากรประกอบด้วย ครู สังกศศึกษา จำนวน 200 คน ผู้บริหารโรงเรียนจำนวน 200 คน จากโรงเรียนมัธยมศึกษา 40 โรงเรียน ในเขตการศึกษา 1 ผลการวิจัยพบว่า ความคิดเห็นของครู สังกศศึกษาและผู้บริหาร โรงเรียนเกี่ยวกับบทบาทของครู สังกศศึกษาในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษา ในเรื่องมีวินัยในตนเอง ด้านบทบาทการสอน มีความซื่อสัตย์สุจริตและยุติธรรม มีความอดทนมานะพยายาม มีความกล้าหาญ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี วางตัวเหมาะสมตามวาระและโอกาส รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพและยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม และเมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู สังกศและผู้บริหาร โรงเรียน เกี่ยวกับบทบาทของครู สังกศศึกษาในการพัฒนานักเรียนระดับมัธยมศึกษาในด้านความมีวินัยในตนเอง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

สุทัศน์ ภูมิรัตนจรินทร์ (2527: 56-57) วิจัยเรื่อง "การศึกษารูปแบบของครู สังกศศึกษาในการใช้กระบวนการสังคมนะกิตในการสอนสังคมนะกิต" มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบบทบาทของครู สังกศศึกษาในการใช้กระบวนการสังคมนะกิตในการสอนสังคมนะกิต ในเขตกรุงเทพมหานคร และส่วนภูมิภาค เครื่องมือที่ใช้คือแบบสอบถามแบบมาตราส่วนประเมินค่า ประชากรประกอบด้วย ครู สังกศศึกษาที่สอนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ภาคเรียนที่ 2 ในกรุงเทพมหานคร 164 คน และในส่วนภูมิภาค 176 คน รวม 340 คน ข้อมูลที่ได้นำมาหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (s.d.) และทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า

1. ครูสังคมศึกษาในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาคมีบทบาทการใช้กระบวนการสังคมประภิตในการสอนสังคมศึกษาตรงกันว่าได้กระทำบ่อยครั้ง ยกเว้นในด้านการประหยัด ความทะเยอทะยานและการรักความก้าวหน้าที่ได้กระทำน้อย

2. ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาคมีบทบาทในการใช้กระบวนการสังคมประภิตในการสอนสังคมศึกษาไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในเรื่องของการตรงต่อเวลา การรักษาความสะอาด ความเป็นระเบียบ ความซื่อสัตย์ การประหยัด การมีความรับผิดชอบ ความอดทน การแสดงความสามารถ ความเชื่อมั่นในตนเอง การรู้จักปรับปรุงตนเอง การแสวงหาความรู้ การรักความก้าวหน้า ความพอใจในงานที่ทำสำเร็จ ความกตัญญูกตเวที การเคารพบนอบ การรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ การรักษาสาธารณสมบัติ การส่งเสริมการปกครองระบอบประชาธิปไตย การมีทักษะในการตัดสินใจแก้ไขปัญหา การมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การช่างสังเกต ทักษะในการสนทนา การทำงานร่วมกับผู้อื่น

3. ครูสังคมศึกษาทั้งในกรุงเทพมหานครและส่วนภูมิภาค มีบทบาทในการใช้กระบวนการสังคมประภิตในการสอนสังคมศึกษาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 ในความทะเยอทะยานและการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในเรื่องการคำนึงถึงสวัสดิภาพและประโยชน์ของส่วนรวม

ศรีอุทัย กมฺทชวติ (2529: 215-219) ได้ทำวิจัยเรื่อง "การจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี" มีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษาการจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี

2. เพื่อศึกษาปัญหาในการจัดสถานักเรียนของผู้บริหารโรงเรียน ครู และนักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี

3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการจัดสถานักเรียนของโรงเรียนในโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยในระดับประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสอบถาม กลุ่มประชากรประกอบ ด้วย ผู้บริหารโรงเรียน ครูและนักเรียนในโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษา-ศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี ที่มีโครงการส่งเสริมประชาธิปไตยและมีการจัดกิจกรรมสภานักเรียน จำนวน 1266 คน การวิเคราะห์ข้อมูลโดยหาค่าความถี่และค่าร้อยละ ผลการวิจัยพบว่า การ จัดกิจกรรมสภานักเรียนมีผลทำให้นักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียนมีความรับผิดชอบในหน้าที่ที่ได้รับ มอบหมาย รู้จักปรับตัวให้ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ มีความสามัคคี รักหมู่คณะ รู้จักสิทธิและหน้าที่ ของตนเองและผู้อื่น และรู้จักการ เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี

จินตนา ทวีวัฒน์ (2529: 119-121) วิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของ อาจารย์และผู้บริหารวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในการพัฒนาความมีวินัย ในตนเองของนักศึกษาครู" วัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของอาจารย์ และผู้บริหารวิทยาลัยครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกี่ยวกับบทบาทของอาจารย์ในการพัฒนาความมีวินัยในตนเอง ของนักศึกษาครู และเพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรค ในการพัฒนาความมีวินัยในตนเองแก่นักศึกษาครู เครื่องมือ เป็นแบบสอบถาม 1 ชุด แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่เกี่ยวกับบทบาทด้านการสอน และบทบาทนอกเหนือการสอน กลุ่มตัวอย่างประชากรคือ อาจารย์และผู้บริหาร จำนวน 198 คน และ 120 คน ตามลำดับ การวิเคราะห์ข้อมูลหาค่าร้อยละ ค่ามัชฌิมเลขคณิต (\bar{x}) ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน (s.d.) และทดสอบค่าที (t-test) ผลการวิจัยพบว่า อาจารย์และผู้บริหารวิทยาลัย-ครูภาคตะวันออกเฉียงเหนือเห็นว่า อาจารย์ควรมีบทบาทอย่างมากในการพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักศึกษา ครูทุกด้าน ซึ่งประกอบด้วย บทบาทด้านการสอน เพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของนักศึกษาครู ในด้านมีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง เป็นผู้มีเหตุผล มีความซื่อสัตย์สุจริตและ ยุติธรรม มีความอดทนพยายาม มีความกล้าหาญ มีความเป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จัก วางตัวตามกาลเทศะ รู้จักรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เคารพและยอมรับกฎเกณฑ์ของสังคม ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม และบทบาทนอกเหนือการสอน เพื่อพัฒนาความมีวินัยในตนเองของ นักศึกษาครูในด้านกิจกรรม การให้ความร่วมมือกับฝ่ายต่าง ๆ บุคลิกภาพและการวางตัวของ อาจารย์

งานวิจัยในประเทศที่ได้กล่าวมานี้ จะเห็นว่างานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบาท ของครูสังคมศึกษาในการพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ทั้งทางด้านบุคลิกภาพและ พฤติกรรม ได้แก่ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ยุติธรรม ความเชื่อมั่นในตนเอง ความ

กล้าหาญ ความมานะอดทนมีเหตุผล ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ให้ความร่วมมือกับส่วนรวม ซึ่งลักษณะเหล่านี้ ล้วนเป็นคุณลักษณะของความเป็นผู้นำทั้งสิ้น และครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่ก็มีบทบาทในการส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณลักษณะดังกล่าว ทั้งในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนในห้องเรียน และนอกห้องเรียน ซึ่งรูปแบบของการจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนนั้น ครูใช้วิธีการสอนแบบต่าง ๆ เช่น การสอนแบบสืบสวนสอบสวน แบบกลุ่มสัมพันธ์ ใช้บทบาทสมมุติ และการฝึกอบรม และให้นักเรียนจัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดสถานักเรียน การจัดกลุ่มการทำงาน การจัดนิทรรศการต่าง ๆ ซึ่งล้วนเป็นวิธีที่สามารถพัฒนาความเป็นผู้นำให้เกิดขึ้นกับนักเรียนได้เป็นอย่างดี

2.2 งานวิจัยต่างประเทศ

เอลิซาเบธ แอน ฟูลท์ส (Elizabeth Ann Fults 1980: 2931-A) ได้วิจัยเรื่อง "The Effect of an Instruction Program on the Creative Thinking Skills, Self-concept, and Leadership of Intellectually and Academically Gifted Elementary Students" การศึกษาเรื่องนี้ต้องการที่จะดูประสิทธิผลของโปรแกรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ อึดมโนทัศน์ทางบวกต่อตนเอง และความเป็นผู้นำของนักเรียนเกรด 4, 5, 6 ที่เป็นเด็กมีพรสวรรค์ทางด้านสติปัญญาและด้านวิชาการ โดยจะดูจากคะแนนการทดสอบโดยวัดความคิดสร้างสรรค์ อึดมโนทัศน์และความเป็นผู้นำ และเพื่อเปรียบเทียบนักเรียนที่มีพรสวรรค์ซึ่งมีสติปัญญาระดับกลาง กับนักเรียนที่มีพรสวรรค์ซึ่งมีสติปัญญาระดับสูง เพื่อตรวจสอบว่าเด็กหญิงหรือเด็กชายจะได้ประโยชน์จากโปรแกรมนี้ และศึกษาว่านักเรียนเกรด 4, 5 หรือ 6 ระดับใดจะได้คะแนนสูงกว่ากัน

กลุ่มตัวอย่างประชากรเป็นนักเรียนจากโรงเรียนในเขตเท็กซัสเหนือ จำนวน 179 คน ซึ่งสำเร็จการศึกษาแล้ว 89 คน มี I.Q. ระหว่าง 90-126 ซึ่งเป็นกลุ่มควบคุม และอีก 90 คน มี I.Q. ตั้งแต่ 109-124 เป็นกลุ่มทดลอง

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 3 แบบ ซึ่งจะใช้วัดคะแนนที่ได้ก่อนการทดสอบ และหลังการทดสอบในช่วงเวลา 6 เดือน คือ 1) The Torrance Test of Creative Thinking 2) Figural Form A and B, the Pier-Harris Self-concept Scale for Children 3) Scale for Rating the Behavioral Characteristics of Superior Students

ประชากรที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้เป็นนักศึกษาจำนวน 54 คน โดยแบ่งออกเป็น
กลุ่มทดลอง 27 คน กลุ่มควบคุม 27 คน

การวิจัยเป็นการทดลองโดยการฝึกประสบการณ์เป็นเวลา 5 เดือน ตั้งแต่
เดือนกันยายน-กลางเดือนกุมภาพันธ์ โดยจะมีการทดสอบก่อนและหลัง เครื่องมือที่ใช้คือ แบบ
สอบถาม California Psychological Inventory (CPI) และคะแนน P ของ Defining
Issues Test (DIP) การคิดคะแนนโดยผู้วิจัยเอง ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลใช้คอมพิวเตอร์
โปรแกรม SPSS

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนานักเรียนตามที่ได้จากแบบสอบถาม CPI โดย
ทั่วไปจะเพิ่มขึ้นในทางบวกและติดต่อกันอย่างสม่ำเสมอ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาในรายละเอียด
ในเรื่อง เกรดเฉลี่ย เพศ วิชาเอก จำนวนปีในวิทยาลัย และประสบการณ์ จะมีความแตกต่าง
อย่างมีนัยสำคัญ

ดังนั้น การฝึกความเป็นผู้นำและการให้ประสบการณ์ความเป็นผู้นำจะมีผลต่อ
การพัฒนานักเรียนมากกว่าประสบการณ์ปกติที่นักเรียนได้รับภายในวิทยาลัย

ไรลีย์.เลนคอน ฮาร์วิลล์ (Riley Lendon Harvill 1983: 990-A)
ได้วิจัยเรื่อง "Training Group Leaders to Use Four Specific Group Leadership
Skills" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อตรวจสอบผลของโปรแกรมการฝึกความเป็นผู้นำ เพื่อให้เกิดความ
สามารถในการสื่อสารและความสามารถในการใช้ทักษะทั้ง 4 การทดลองประกอบไปด้วยการ
ให้กลุ่มตัวอย่างได้เผชิญกับสถานการณ์หลายอย่าง คือ การอ่าน การเขียน การสังเกต การอภิปราย
และมีการใช้แบบทดสอบก่อนและหลัง (Pretest, Posttest) เพื่อเก็บข้อมูลในการวัดความ
สามารถของทักษะในการพูด และความสามารถในการเขียน ข้อมูลที่ได้ใช้วิธีวิเคราะห์ความ
แปรปรวนร่วม เปรียบเทียบกันทั้ง 2 กลุ่ม หลังจากได้รับการทดลอง และใช้ค่าที (t-test)
ในการทดสอบความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในกลุ่ม ซึ่งผลของการทดลองพบว่า มีความแตกต่าง
อย่างมีนัยสำคัญระหว่างกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลองในเรื่องการสื่อสาร และความสามารถในทักษะ
ทั้ง 4 และยังพบว่ามีการเปลี่ยนแปลงในทางพัฒนาขึ้นของกลุ่มทดลองในขณะที่กลุ่มควบคุมยังคงที่
อยู่ ซึ่งผลของการวิจัยครั้งนี้แสดงว่า โปรแกรมการฝึกความเป็นผู้นำดังกล่าวมีประสิทธิภาพใน
การนำไปฝึกผู้นำได้เป็นอย่างดี

ฟลอเรนซ์ แอล โดเวอร์สไพค์ (Florence L. Doverspike 1984: 1625-A) วิจัยเรื่อง "The Relationship of Creativity and Convergent Thinking with Leadership Behaviors in a Sample of Gifted Youth" มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างความคิดแบบเอเจนัยและอเนกนัยหรือความคิดสร้างสรรค์ของความเป็นผู้นำกลุ่มตัวอย่างที่เป็นเด็กมีพรสวรรค์ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยเป็นนักเรียนที่คัดเลือกมาจากนักเรียนที่เข้าร่วมโปรแกรมภาคฤดูร้อนของมหาวิทยาลัย นอร์ทเธิร์น โคโลราโด ซึ่งเป็นนักเรียนเกรด 5 - เกรด 10 จำนวน 54 คน เป็นนักเรียนชาย 32 คน นักเรียนหญิง 22 คน เครื่องมือในการวิจัยมี 3 แบบคือ แบบสอบถามที่วัดความเป็นผู้นำเรียกว่า The Leadership Rating Scale แบบทดสอบ The Otis-Lennon Mental Ability ใช้วัดความคิดแบบเอเจนัย และแบบทดสอบ The Torrance Test of Creative Thinking ในการวัดความคิดแบบอเนกนัย-ความคิดสร้างสรรค์ และมีการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับสภาวะของผู้ตอบแบบสอบถามทุกคน ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า

1. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างความคิดแบบเอเจนัยกับความเป็นผู้นำ
2. ความคิดแบบอเนกนัย-ความคิดสร้างสรรค์ มีความสัมพันธ์ในทางลบกับความเป็นผู้นำอย่างมีนัยสำคัญ
3. เพศของกลุ่มตัวอย่างมีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับครู เพื่อน และการประเมินทั้งหมดของความสามารถในการเป็นผู้นำ
4. จากการวิเคราะห์โดยใช้การประเมินความเป็นผู้นำ รวมทั้งหมดพบว่าไม่มีความสัมพันธ์กับความเป็นผู้นำเลย นอกจากด้านเพศของกลุ่มตัวอย่าง

แมรี ริชาร์ดสัน (Mary Richardson 1985: 355-A) วิจัยเรื่อง "Leadership Training with Adolescents" ระยะเวลาที่ผ่านมาได้มีการพัฒนาและประยุกต์ใช้การฝึกอบรมความเป็นผู้นำที่ใช้ได้ผลกับผู้ใหญ่นำมาใช้กับวัยรุ่น และมีโครงการฝึกอบรมความเป็นผู้นำโครงการหนึ่งที่พัฒนาขึ้นโดย เฟรด ฟีดเลอร์ (Fred Fiedler) โครงการฝึกอบรมความเป็นผู้นำนี้ใช้ชื่อว่า Leader Match พัฒนามาจากการใช้ฝึกอบรมกับผู้ใหญ่ทั้งในภาครัฐบาลและเอกชน จากนั้นนำมาปรับใช้กับวัยรุ่น ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ตั้งสมมุติฐานไว้คือ

1. ประสิทธิภาพความเป็นผู้นำจะเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ สำหรับกลุ่มที่ได้รับการฝึกอบรม Leader Match
2. การรับรู้ความเป็นผู้นำพิจารณาได้จากสังเกตซึ่งได้รับอิทธิพลจากการฝึกอบรม Leader Match

3. พฤติกรรมความเป็นผู้นำของกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากการฝึกอบรม

Leader Match

วิธีการวิจัย คือ ประยุกต์ใช้โครงการฝึกอบรมความเป็นผู้นำมาใช้กับผู้นำที่มาสเกิดบลดระดับมัธยมศึกษา โดยจัดหัวหน้าทีมเป็น 2 กลุ่ม ๆ ละ 30 คน กลุ่มหนึ่งได้รับการฝึกอบรมความเป็นผู้นำ อีกกลุ่มหนึ่งให้นักเรียนได้รับการฝึกการเรียนรู้ด้วยตนเอง การวิเคราะห์ผลการฝึกอบรมความเป็นผู้นำพิจารณาจากการปฏิบัติภายในกลุ่ม การรับรู้ของผู้นำ และการจัดพฤติกรรมของผู้นำ ซึ่งผลของการวิจัยครั้งนี้พบว่า เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ คือ กลุ่มที่ได้รับการฝึกอบรมความเป็นผู้นำจะมีประสิทธิภาพของความเป็นผู้นำเพิ่มขึ้น มีการรับรู้ และสามารถแสดงพฤติกรรมความเป็นผู้นำได้เพิ่มขึ้น

มอริส เลโอนาร์ด ฟิปป์ส (Maurice Leonard Phipps 1986: 2735-A)

วิจัยเรื่อง "An Assessment of a Systematic Approach to Teaching Outdoor Leadership in Expedition Settings" การวิจัยครั้งนี้เพื่อศึกษาการใช้กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่มีการจัดรูปแบบอย่างเป็นระบบเพื่อนำมาใช้สอนทักษะความเป็นผู้นำทางด้านสัมพันธภาพ

การวิจัยครั้งนี้เป็นการศึกษาเฉพาะกรณี เพื่อเปรียบเทียบกลุ่มต่าง ๆ โดยแบ่งกลุ่มในการวิจัยออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 ได้รับการสอนอย่างเป็นระบบ กลุ่มที่ 2 ได้รับความรู้ที่ไม่เป็นระบบ และกลุ่มที่ 3 ใช้วิธีการของกระบวนการกลุ่มสัมพันธ์

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือแบบสอบถามกลุ่มสัมพันธ์ เพื่อศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับลักษณะความเป็นผู้นำทั้งหมด เกี่ยวกับเรื่องการตัดสินใจในการทำงาน และมนุษยสัมพันธ์ในการทำงาน โดยมีการทดสอบก่อนและหลัง (Pretest-Posttest) เพื่อดูความแตกต่างของกลุ่มทดลอง ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการทดสอบค่าที (t-test) หากค่าความสัมพันธ์ของเพียร์สัน และการตีความหมายอื่น ๆ เพื่อประเมินผลข้อมูลโดยใช้โปรแกรม SPSS

ผลการวิจัยสรุปได้ว่า

1. วิธีการสอนที่เป็นระบบจะมีผลในทางบวกต่อพฤติกรรมของผู้นำ
2. วิธีการสอนที่ไม่เป็นระบบมีผลต่อทัศนคติทางพฤติกรรมของผู้นำในทางลบ
3. กระบวนการกลุ่มสัมพันธ์ที่มีการจัดรูปแบบอย่างเป็นระบบจะได้รับการรับรู้

รู้ในทางบวก

4. มีความสัมพันธ์กันระหว่างประสิทธิภาพของผู้นำและการรับรู้ในทางบวกของตัวอย่างประชากรในกลุ่มสัมพันธ์ที่มีรูปแบบการสอนอย่างเป็นระบบ

จอห์น แอนโทนี เคลลา แวลเลลี (John Anthony Della Valle 1987: 2906-A) วิจัยเรื่อง "The Impact of Freshmen Leadership Training on Personal and Leadership Development and Participation in Student Activities" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาผลของการฝึกความเป็นผู้นำที่มีต่อการพัฒนาจิตวิทยา สังคม ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในระยะสั้นและระยะยาวเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นผู้นำ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมขององค์กรนิสิต ซึ่งการวิจัยนี้ศึกษาที่มหาวิทยาลัยวิสเบอร์ก ขอบเขต ของการศึกษา ยึดทฤษฎีจิตวิทยาสังคมของ Chickering รวมทั้งทฤษฎีพัฒนาการ และการฝึก อบรมความเป็นผู้นำ กลุ่มตัวอย่างประชากรคือนิสิตจำนวน 180 คน เป็นนิสิตชั้นปีที่ 1, 2, 3, 4 และ นิสิตเก่า เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้มี 2 แบบคือ The Survey of Interpersonal Values และ Student Development Task Inventory-2. เพื่อวัดตัวแปรเรียงตามลำดับ ต่อไปนี้คือ การยอมรับ ความจำ การพึ่งพา ความเมตตา ความเป็นผู้นำ การพัฒนา ความเป็นตัวของตัวเอง และเป้าหมายของการมีความสัมพันธ์ของบุคคล เครื่องมือมาตรฐาน เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสถานะภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม และแบบสอบถามวัดความพอใจ ในการประเมินผลของโปรแกรมที่ใช้การทดสอบก่อนและหลัง (Pretest-Posttest) ในการ ตรวจสอบผลระยะยาวใช้การเปรียบเทียบระหว่างกลุ่ม ซึ่งผลการวิจัยพบว่า ผลของโปรแกรม สามารถพัฒนาเรื่องการพึ่งพา ความเป็นตัวของตัวเอง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลของนิสิต ชั้นปีที่ 1 โดยมีคะแนนสูงกว่าปกติ และผลของความเป็นผู้นำในระยะยาวจะปรากฏออกมาใน นิสิตชั้นปีที่ 4 โดยจะมีผลต่อการเพิ่มความเป็นผู้นำ เพิ่มการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของนิสิต และบทบาทของการเป็นผู้นำ ซึ่งผลที่ได้นี้แสดงให้เห็นว่าโปรแกรมการฝึกสัมฤทธิ์ผล

ทีนา มารี ซูซาน แคนเน็ลส์-แบร์เนสส์ (Tina Marie Susan Daniels-Beirness 1987: 1148-A-1149-A) วิจัยเรื่อง "Children's Understanding of Leadership : Conceptual Changes with Age" โดยสัมภาษณ์นักเรียนจำนวน 160 คน เป็นนักเรียนชั้นอนุบาล นักเรียนเกรด 2, 4, และ 6 ชั้นเรียนละ 40 คน เกี่ยวกับความคิด ของนักเรียนเรื่องความเป็นผู้นำตามปัญหาที่ตั้งไว้ 5 ข้อ โดยมีการจับบันทึกคำตอบจากการสัมภาษณ์ พิจารณาจากระดับการใช้เหตุผลเพื่อใช้เป็นเครื่องชี้ให้เห็นถึงพัฒนาการความเป็นผู้นำของนักเรียน จากนั้น 10 สัปดาห์ต่อมาได้สัมภาษณ์นักเรียน 66 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบเดียวกัน

ผลการวิจัยที่ค้นพบคือ เด็กนักเรียนที่โตกว่าจะให้เหตุผลในระดับที่สูงกว่า เด็กเล็ก ความเป็นผู้นำมีความสัมพันธ์กับระดับการใช้เหตุผลและพัฒนาการความเป็นผู้นำจะ

เปลี่ยนแปลงไปตามประสบการณ์ที่นักเรียนได้รับ

พัฒนาการของความเป็นผู้นำในลักษณะความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การเป็นผู้รอบรู้ การเข้ากับผู้อื่นได้ดี การห่วงใยผู้อื่น ความสามารถทำให้ผู้อื่นนับถือ และความเป็นตัวของตัวเอง จะเพิ่มความอายุ และเมื่อมีอายุมากขึ้นลักษณะความเป็นผู้นำที่เป็นลักษณะทางกาย (รูปธรรม) จะเปลี่ยนเป็นลักษณะทางนามธรรม ก็มีลักษณะที่เกี่ยวข้องกับจิตใจและคุณธรรมมากขึ้น

งานวิจัยในต่างประเทศที่ศึกษาเป็นการฝึกความเป็นผู้นำโดยวิธีวิธีการทดลอง เพื่อฝึกความเป็นผู้นำของนักเรียนตั้งแต่ ระดับประถม มัธยมศึกษา และในระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่จะเน้นการทำงานเป็นกลุ่ม และให้ผู้รับการฝึกได้แสดงออกถึงความสามารถของตนเอง ทั้งทางด้านความคิดและการปฏิบัติมากที่สุด ซึ่งส่วนใหญ่จะพบว่านักเรียนจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำอยู่ในตัวเอง และจะพัฒนาให้สูงขึ้นได้เมื่อได้รับการฝึกอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่าการพัฒนาความเป็นผู้นำนั้นสามารถพัฒนาแก่นักเรียนได้ทุกระดับ

จากงานวิจัยทั้งในประเทศและต่างประเทศ จะเห็นว่า ครูเป็นผู้มีบทบาทในการพัฒนาเด็กในด้านต่าง ๆ และในการพัฒนาความเป็นผู้นำให้กับนักเรียนนั้น ครูก็สามารถใช้วิธีการต่าง ๆ ได้หลายวิธี ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวมีคุณค่าและประโยชน์ต่อการใช้เป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าประกอบการวิจัยครั้งนี้เป็นอย่างมาก ในด้านการปฏิบัติของครูสังกมศึกษาทั้งในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียนและนอกห้องเรียน เพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียน นั้น ยังไม่พบว่าให้มีผู้ใดทำการวิจัยไว้ ดังนั้นในการวิจัยครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อครูสังกมศึกษาในการจัดการเรียนการสอนในห้องเรียน และการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนเพื่อพัฒนาความเป็นผู้นำของนักเรียนเป็นอย่างยิ่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย